

GYVIEJI ARCHYVAI

Kaip sutarėme su lenkais

Ką norime atsiminti, minėdami 1791 m. priimtą konstituciją?

Atskirų autorių bandymai ieškoti 1791 m. konstitucijoje to, ko joje nebuvo. Kai kurie istorikai, galbūt įžvelgę minėtus prieštaravimus, ragina šios konstitucijos neskaityti pažodžiui, kitaip sakant, ieškoti joje ne to, kas joje yra, o to, ko joje nėra, kad tame „ko nėra“ būtų galima atrasti reikšmę ir Lietuvai, jos valstybingumo panaikinimą pavaizduoti, kaip jo išsaugojimą ar net sustiprinimą. Todėl tokiam mąstymui būdingas kurioziškumas. Štai VDU doc. Liudas Glemža pripažįsta, kad Gegužės 3 d. konstitucijoje (tiksliau „Valdžios įstatyme – A. V.“) „nutylėtas (arba „aplenktas“) LDK valstybingumas“ ir čia pat be įrodymų daro išvadą: „Gegužės 3 d. Konstitucija yra nepaprastai reikšmingas dokumentas Lietuvos istorijoje“¹. Jei „dokumentas“ gali būti reikšmingas ir tam, kuris tame dokumente net „nemimamas“, „apeinamas“, tai išeity, jog jis gali būti reikšmingas ir Kinijos istorijai, nes Kinija irgi tame akte neminama. Galbūt „nepaprastai reikšmingumu“ čia norima įvardinti patį Lietuvos paskelbimą Lenkijos Respublikos provincija? Bet tokiu atveju šis dokumentas jau būtų buvęs Lietuvai ne tik „reikšmingas“, bet ir lemtingas. E. Railai irgi be įrodymų atrodė, jog „Visa Konstitucija įtvirtino abiejų šalių

Lietuvos seimas 2008 m. paskelbė Lenkijos Konstitucijos, priimtos 1791 m. gegužės 3 d., Atmintina Lietuvos diena, o 2021 metus - tos konstitucijos minėjimo Lietuvoje metais, vieną iš Seimo salių – Didžiąją – pavadino Gegužės 3-osios konstitucijos vardu...

suverenitetą ir valstybingumą“²! Lenkų istorikas J. Bardachas, sureikšmindamas Lietuvos bajorų dalyvavimą minėtos komisijos ir jose nustatytą lygų Lietuvos ir Lenkijos bajorų skaičių, laikė įrodymu, jog „Lenkijos karūna ir LDK lygiavertės politikos partnerės“ (p. 74). Čia sąmoningai ignoruojamas faktas, kad tos komisijos, kaip minėta, priklausė žemutinei vykdamosios valdžios grandžiai, neturinčiai kompetencijos priimti jokių įstatymų, o atvirksčiai - skirtos šiai konstitucijai ir kitokiems vieningo Seimo įstatymams įgyvendinti. Valdžios įstatymas, save vadindamas konstitucija, imperatyviai nurodė: „šią konstituciją visame kame turi atitikti kiti dabartinio Seimo išleidžiami įstatymai“ (preambulė)³, vadina si ir - „Abiejų tautų išpareigojimo“ aktas. Apie „partnerių lygiateisiškumą“ būtų galima kalbėti nebet tuo atveju, jei tokia lygybė būtų įtvirtinta pagrindinio Valdžios įstatymo formuluojuose strateginėje Lenkijos valstybės sąrangoje, teikiant LDK sąjunginio ar autonominio darinio statusą. Dalinė lygybė vykdymo grandyje

ir dar pasižadėjimo akte - tai ne esmės, o įstatymų techninio įgyvendinimo specifikos klausimas. Tiems, kurie nori itin sureikšminti Lietuvos bajorų dalyvavimą minėtosios komisijos, galima priminti analogiją su Lietuvos atstovų buvimu sovietinėse valdžios institucijose. Sovietų konstitucija okupuotą Lietuvą, kaip žinome, vadino ne provincija, o psichologiškai patrauklesniu „sąjunginės Sovietų Sąjungos respublikos“ vardu. Lietuvos „atstovams“ buvo leista dalyvauti net aukščiausiose sovietų valdžios institucijose (Aukščiausioje Taryboje). Bet veikdami šiose institucijose, jie atstovavo ne Lietuvai, o jos okupacijai maskuoti, legalizuoti, įtvirtinti. „Atstovai“ be savo valstybės visur yra ne „atstovai“, o tik savo tautos vienokio ar kitokio pavergimo (šiuo atveju sulenkimo ar surusino) talkininkai.

Taigi turime pagrindinį kuriozą: Valdžios įstatymas kuria unitarinės valstybės modelį, o jo sudėtine dalimi laikomas išpareigojimo įstatymas tarsi sako: Nieko panašaus – paliekame ir dualistinę „Abiejų Tautų Respubliką“ su buvusiu konfe-

deraciniu seimu, nesvarbu, kad tokį seimą ką tik buvo uždraudęs pagrindinis tos konstitucijos įstatymas ir kad tas pats įstatymas nė žodžiu neužsimena apie „Abiejų Tautų Respubliką“. Nesvarbu ir tai, kad tas įstatymas išakmiai, matėme, draudė priimti kitus įstatymus, jam prieštaraujančius. Vadinas, visos *Isipareigojimo akto* kalbos apie Abiejų Tautų respubliką, apie „konfederuotą seimą“, kaip prieštaraujančios pagrindiniam konstitucijos įstatymui, turėtų būti laikomos niekinėmis ir traktuojamos kaip neįpareigojantį tekstą. Tačiau komentatoriai pastarosios normos neskaityo arba ja netiki, todėl atsitiko, kaip liaudės patarėjo: *Ir vilkas sotus, ir avis sveika*“ - surakta ir unitarinė valstybė, ir neva išsaugota „Abiejų Tautų Respublika“, išsaugotas ir „abiejų šalių suverenitetas ir valstybingumas“³, ir Lenkijos karūnos, ir LDK kaip „politikos partnerių lygiavertiškumas“. Bet taip atsitinka tik tada, kai kiekvienas iš dviejų šalių esančių ir turiniu susijusių įstatymų skaitomas atskirai ir suvokiamas atskirai, kad reikiamu momentu būtų galima pasirinkti mums patraukliau atrodantį. Kai istorikai virsta politikais, tada iš tiesų nelengva susivokti, kuris iš dviejų įstatymų kalba apie esmę, o kuris - apie techninius tos esmės įgyve-

nimo dalykus.

Taigi į Gegužės 3-čiąją atėjo „Abiejų Tautų Respublika“, o išėjo jau - „vieninga Lenkijos Respublika“: Lenkijai tai reiškė pažangą, Lietuvai - grėsmę išnykti.

Gerai dabarties santykiai su Lenkija nėra pagrindas iškreiptai aiškinti istoriją. Nepalankius Lietuvos egzistencijai istorijos įvykius vaizduoti palankiais ir dar vertais atmintinos Lietuvai dienos, vargu ar yra oru. Geri dabarties santykiai su Lenkija nereikalauja atitinkamai iškreipti praeities įvykių, nes tokie santykiai kuriami orientuojantis ne į praeitį, o į ateitį. Praeitį reikia žinoti tik tam, kad nepavyzdina praeitis nebūtų pavyzdys ateities santykiams. Bet žinoti istoriją nepakanka, ją dar reikia ir adekvačiai suvokti, kad Lietuvos valstybingumui ir tautos išlikčiai grėsmę kėlė istoriniai įvykiai nebūtų skelbiami Lietuvai atmintinomis dienomis.

Ar korektiška Atminties diena pagerbti teisės aktą, ignoravusį Lietuvos valstybingumą. Gegužės 3-ios konstitucijos priėmimo dienos paskelbimą Lietuvai Atmintina diena sunku pavadinti kitaip, kaip kvietimą švęsti Lietuvos valstybingumo iškeitimą į Lenkijos provincijos statusą. Tuo rodomas tam tikras lietuvių tautos valstybingumo siekio nebranginimas, nutylėjimas veiksmų, galėjusių kėsintis ne tik į Lietuvos valstybingumą, bet ir į lietuvių tautos etnolingvistinę ateitį. Kad tai buvo pavojingas Lietuvai ir jos ateičiai

dokumentas, patvirtino po to sekę ateities įvykiai, kai atgimusi Lenkijos valstybė po 1918 m. ėmė karu reikšti pretenzijas į Lietuvos teritoriją kaip į savo provincijos žemes. Ar nepanašiai šandien mąsto ir Kremliaus vadovas, grįsdamas savo „istorines pretenzijas kaimynams“.

Siekis įsitemti užsienio jėgoms kuria ir kitokių kuriozą: Birželio 23 d. sukilimas, paskelbęs Lietuvos valstybės atkūrimą, Atmintina Lietuvai diena nelaikomas, o Lietuvos (LDK) pažeminimas iki kitos valstybės provincijos - laikomas. Toks elgesys savotiškai susišaukia ir su 2019 m. paskyrimu nacionalinės premijos M. Ivaškevičiui už romaną „Žali“ (2002, 2018), besityčiojančiam iš paties lietuvių tautos nepriklausomybės, valstybingumo siekio ir dėl jo žuvusių laisvės kovotojų. Pirmu atveju tarsi norima džiaugsmingai prisiminti Lietuvos valstybingumo nužeminimą iki Lenkijos provincijos, antru atveju - paversti valstybingumo (nepriklausomybės) siekį patyčių objektu, skatinant patyčias valstybės garbės ženklais. Tuo sąmoningai ar nesąmoningai formuojama anti-patriotinė Lietuvos žmonių, ypač jaunimo, sąmonė, nesusimąstant, ar tuo nekeliama psichologinė grėsmė Lietuvos nacionaliniam saugumui.

Pabaiga. Pradžia Nr. 59, 60

Alfonsas VAISVILA
2021 07 10

¹ L. Glemža. Gegužės 3 d. konstitucija: modernios valstybės aušra, // propatria, politika, 2021 05. Ir Gegužės 3-iosios Konstitucija - viena pirmųjų pasaulyje ir Europoje (inter. šaltinis)
² Bardach, J. Min. veik., p. 14.
³ Raila, E. d. Gegužės 3-sios konstitucija - Lietuvos antkapis, pirmoji Europos Sąjunga ar vienijimasis prieš Rusijos grėsmę, 2021 05 03 (inter. šaltinis).

Iš rengiamos prozos knygos „Apokalipsės dvelksmas“

Rekviem

Kodėl taip tyliai ošia ažuolai ir liepos, kurių nėra? Kodėl saulėtą dieną baltuoja smėlėtas kelias, kuris seniai suartas? Nebeatspėsiu, iš kurio beržyno skamba paukščių orkestras... Bet tarsi užuodžiu iš kažkur staiga atsklidusius vienkiemių kaminų dūmus. Ir sapnuose, ir ne sapnuose karštos vasaros ir gilios žiemos vis lanko. Tarp miškų nemaža laukymė - vaikui smagu siūti iš vieno kaimo galo į kitą. Jame maždaug per puskilometrį viena nuo kitos išsidėsčiusios sodybos, prisiglaudusios prie senų, aukštų medžių. Prirėikus pagalboms - kaimynai kaipmat atskubės. Koks prasmingas pasakymas: geri kaimynai - tai užuovėja. Iš tikrųjų. Tame sodžiujame kaimynas dažnai geriau nei giminė. Tam kaimui pasisekė - visi gražiai sugyveno, sunkiai dirbo savo žemę, augino gamtą, kraštą mylinčius vaikus. Kad kaimas ir įvairiai per kelis šimtmečius vadintas - Ku-

ceviciai, Kucūnai, Kučiūnai, - jo dvasia, veidas nekito. Net ir numeliuotas, seniai ariamas, bet gyvas palikuonių, išbarstyto po viešpaties sutvarkytą pasaulį, širdyje. Melioracija vienus iškėlė į netoliese esančią gyvenvietę, kiti patraukė į miestą. O dar kiti iš kaimo išėjo, miesto nepriėjo...

Tuk tuk! Vis beldžia į pirkios duris. Dažniausiai vėjas klebena nerakinamų mano senelio Vinco Stanislovo, tėvo Česlovo Skaržinskų pirkios durų velkę, kartais už puskilometro gyveną kaimynai Kucevičiai, Labaravičiai, Miliai ar Žiogeliai. Kokią svarbią žinią atnešę ar praprasčiausiai pasikieminęti atėję. Labai dažnai jie rudenį pasibeldžia, kai laisvo laiko nuo darbų daugiau atkrinta. Kaimynai pasakoja įvairias istorijas. Oho, kaip mažiems pipirams įdomu! Kai kuris jų net išsižiojęs klausosi... Niekam neprailgsta net ilgas lie-

tingas ruduo.

Matau savo kaimą, kaip jis atrodė prieš šimtą ir daugiau metų. Susidariau vaizdą iš tėvų pasakojimų, iš šykščių rašytinių šaltinių. Vartau 1925 metais Kaune Finansų ministerijos išleista brošiūrą „Lietuvos apgyventos vietos“. Leidinyje pateikiami 1923 metų pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenys. Andai Alytaus apskrities Merkinės valsčiaus Kucūnų kaimo yra 6 ūkiai (kiemai), 50 gyventojų. Tais laikais - tai labai mažas kaimas. Kitaip ir negalėjo būti. Jame gyveno stambiųjų ūkių gaspadoriai. Buvę bajorai - Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariai. Bajorų palikuonių žemės driekėsi ne tik šiame, bet ir gretimuose Margų, Gudakienio, Lemkaraisčio kaimuose. Kai kurie su miškais ir pievomis valdė daugiau nei po du valakus. Daugiausia Žiogeliai turėjo žemės - apie 60 ha. Mano senelis - su miškais ir

pievomis - 42 ha. Giminaičiai Kucevičiai - apie 60 ha. Dokumentuose - iš pirmo žvilgsnio - tik pliki skaičiai, tačiau man - iškalbingi, nors gimiau, kai nebeaidėjo partizanų kovos, žemė iš tėvų buvo atimta, kai jie su kaimynais vargo sovietiniame ūkyje. Tačiau šiame viename mažyčiame Lietuvos kaime dar 1959 metais (irgi gyventojų surašymo duomenimis) gyveno 23 žmonės. Kaimelis stipriai nukraujavo pokaryje. Pusę miškų apsupto kaimelio gyventojų pateko į Sibiro tremtį, žuvo apsuptuose bunkeruose, kiti kitaip buvo laiko išblaškyti.

Kiekvieną dieną po darbo tyliu ėmė ošti ažuolai ir liepos, kurių Kucūnuose augo labai daug. Storakamių, šimtamečių. Ko nesunaikino okupantai, pribaugė savi. Tuometio „Pušyno“ sovietinio ūkio vadovai drauge su rajono valdžia numeliuotavo, išdraskė kaimą. Išrovė ažuolus, liepas, išspjovė net dalį miško. Kad daugiau plyno lauko būtų. Vietoje pastatų, senų, didingų medžių ėmė bergždžiai žaliuoti pievos. O toliau - ištiesintas Straujos upelis, įtekantis į Nemuną, karštomis

Autorius gimtajame Kučiūnų kaime 1980 m.

vasaromis nusenka, nes neper šaltiniuotas vietas jau teka. Pikta valia sunaikino dalį unikalaus kraštovaizdžio. Gyvenviečių didinimas aukojant mažus kaimelius (vienkiemius) pakirto mažo kaimelio šimtmečių gyvavimo nuostatas, istorinį būvį.

Daug kas pamiršęs, kad toks kaimas buvęs. Kucūnai ir tikstančiai panašių kaimų Lietuvoje sunaikinti. Net žė-

mėlapiuose nelikusių. Bet kodėl taip dažnai girdisi tų kaimų ažuolų ir liepų ošimas, kodėl taip skaisčiai baltuoja beržynai su skambiausiomis pasaulyje paukščių giesmėmis? Manding, daug kur žemę galima numeliuotuoti, suarti, bet neįmanoma kiekvienam net įvairių pandemijų metu iš vidaus viską išrauti...

Česlovas SKARŽINSKAS